

Húsz év a katonai műszaki tudományok szolgálatában

Hallgatói kötet

Szerkesztette

Gőcze István – Padányi József

magyar haditechnika

lövészkatona

telemedicina

veszélyhelyzet

robbanótestek

tűzszerész

konténer

kézi lőfegyver

védelmi ipar

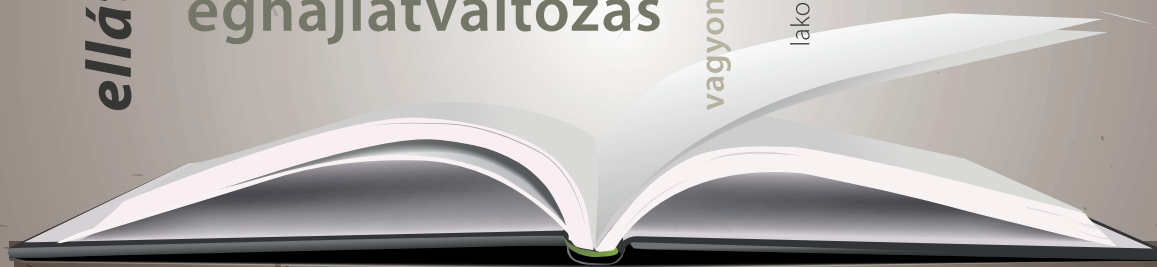
éghajlatváltozás

vagyonvédelem

lakosságvédelem

aszály

ellátási lánc

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Húsz év a katonai műszaki tudományok szolgálatában

Húsz év a katonai műszaki tudományok szolgálatában

A katonai műszaki tudományok tudományág
időszerű kérdései, aktuális tudományos kutatási
eredményei

Hallgatói kötet

Szerkesztette:

Göcze István – Padányi József

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2023

Szerkesztette
Göcze István – Padányi József

Szerzők

Bencsik Gábor	Lévai Zsolt
Bene Viktória	Matusz Márk Péter
Farkas Csaba Bence	Répás József
Horváth Gábor	Schmidt Miklós
Horváth Lilla	Szajkó Gyula
Huszár Viktor	Szilágyi Tibor
Kakuja Izabella	Szücs-Vásárhelyi Nóra
Kiss Csaba	Táborszky József Péter
Kovács Gergely	Tímár Attila
Lakatos Boglárka	Vozsech István

Szakmai lektorok

Berek Tamás
Bíró Tibor
Haig Zsolt
Horváth Attila
Kátai-Urbán Lajos
Németh András
Padányi József

Kiadja a Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Kamarás-Vida Krisztina
Olvasószerkesztő: Bujdosó Hajnalka
Korrektor: Bruckner Nóra
Tördelőszerkesztő: Stubnya Tibor

ISBN 978-615-6598-37-0 (elektronikus PDF)
ISBN 978-615-6598-38-7 (ePUB)

© A szerkesztők, 2023
© A szerzők, 2023
© A kiadó, 2023

Minden jog védve.

Tartalom

<i>Bencsik Gábor: A védelemgazdaság-tan elmúlt időszak dilemmái, fejlődésének eredményei</i>	11
A védelemgazdaság fogalmának tisztázása	11
Bevezetés	12
Nemzetközi kitekintés	13
Hazai eredmények	21
Összefoglalás	23
Felhasznált irodalom	24
<i>Bene Viktória: A polgári védelmi szakterület változásai 2000-től napjainkig, a lakosságvédelem tükrében</i>	27
Bevezetés	28
A veszélyhelyzet Alaptörvény szerinti értelmezése	28
A magyar polgári védelmi szakterület történeti áttekintése	31
A magyar polgári védelem történeti áttekintése 1999-ig	31
A magyar polgári védelmi szakterület változásai 2000–2011 között	33
A magyar polgári védelmi szakterület változásai 2011–2021 között	34
A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védelem erősítése	35
A lakosságvédelem erősítése	35
A polgári védelem szerepének erősítése, a polgári védelmi szervezetek alkalmazásának fejlesztése	36
A katasztrófák elleni védekezés hatékonyabbá tétele	36
A magyar polgári védelmi szakterület változásai 2022-től	37
Nemzetközi katasztrófa/veszély esetén történő segítségkérés és segítségnyújtás áttekintése	38
Összegzés	40
Felhasznált irodalom	41
<i>Farkas Csaba Bence: A post mortem vizsgálati eljárások helye és szerepe vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris katasztrófákban</i>	43
Bevezetés	44
Vegyí, biológiai, radiológiai és nukleáris rizikótényezők	45
Vegyí jellegű rizikótényezők	46
Biológiai jellegű rizikótényezők	47
Radiológiai és nukleáris rizikótényezők	49
A post mortem eljárások jelentősége, kapcsolódási pontok a katonai műszaki ismeretekhez	50
Összegzés	51
Felhasznált irodalom	52
<i>Horváth Gábor: A fedélzeti menetrögzítő kamerák légi oldalon közlekedő gépjárművekben történő alkalmazásának vizsgálata</i>	55
Bevezetés	56
A fedélzeti menetrögzítő kamerák ismertetése	57
Gyakorlati alkalmazás	57
Elvi blokkvázlat	58
Képkötő blokk	59
Adatfeldolgozó és -rögzítő blokk	60
Szenzorblokk	60
Energiaellátó blokk	61
Gépjárművek légi oldalon történő közlekedése	61
A légi oldalon történő közlekedés jellemzői	62

Repülésbiztonsági összefüggések	62
A just culture megközelítés	63
Statisztikai következtetések	64
A kérdőíves adatgyűjtés következtetései	65
Az adatgyűjtés eredményeinek részletes ismertetése	65
Tapasztalat és előítélet	66
Az alkalmazás vélt hatása	66
Elvárt funkciók	66
A kutatás alapján elkészített 3D-modell	67
Összegzés	67
Felhasznált irodalom	68
<i>Horváth Lilla: A tűzoltó egyéni védőeszközök fejlesztési lehetőségei ergonómiai szempontok alapján</i>	71
Bevezetés	72
A beavatkozó tűzoltói munka	72
Egyéni védőeszköz	75
Kérdőív és interjú nemzetközi viszonylatban	76
Megoldások	77
Összegzés	78
Felhasznált irodalom	78
<i>Huszár Viktor: Áttekintő emberi aktivitás felismerés (PAR)</i>	81
Bevezetés	82
A gépilátás-alapú tevékenységfelismerés	83
Az automatizált felismerési technológiák magyar felhasználási lehetőségei	83
PAR – áttekintő emberi aktivitás felismerés és az új típusú kihívások	84
Csoportos tevékenység felismerése	85
A gépi látás és a mesterséges intelligencia használata a PAR-ban	86
A nemzetközi alkalmazhatóság technológiai és jogi kihívásai	87
Összegzés	88
Felhasznált irodalom	90
<i>Kakuja Izabella: „A szükség a legjobb tanító” – Az ABV (CBRN)-képeségek fejlesztésének szükségessége a bűnügyi technikai területen</i>	93
Bevezetés	94
Radioaktív/nukleáris anyagok kezelése és annak veszélyei	96
Szakszemélyzet védelme	99
Bűnjelek begyűjtése és vizsgálata	102
A védőfelszerelések megválasztása, fel-, illetve levételének mechanizmusa	105
Összegzés	106
Felhasznált irodalom	107
<i>Kiss Csaba: Autonómia a mesterséges intelligenciával</i>	109
Bevezetés	109
Technikatörténeti vázlat	111
Az autonómia szintjei	112
Az emberi parancsot felülbíró mesterséges intelligencia	114
Összegzés, következtetések	116
Felhasznált irodalom	116

<i>Kovács Gergely: A VR-eszközök védelmi szférában való alkalmazásának ergonómiai kérdései és hatásai a felhasználóra</i>	119
Bevezetés	120
A VR alkalmazásának fizikai és pszichológiai hatása kapcsán végzett vizsgálat ismertetése	122
Alapvetések	123
A kutatás bemutatása és célja	124
A kutatás leírása	124
A VR-környezet	125
Az I. feladat	126
A II. feladat	126
A III. feladat	127
Összegzés	129
Felhasznált irodalom	130
<i>Lakatos Boglárka: Kritikus ökoszisztéma-infrastruktúrák és jelentőségük a környezetbiztonságban</i>	133
Bevezetés	134
Az éghajlatváltozás hatásainak jelenlegi állása hazánkban	136
Az ökoszisztéma mint kritikus infrastruktúra és vízgazdálkodási aspektusa	138
A kritikus (ökoszisztéma-)rendszerek támogatása, a megelőzés jövőbeni haszna	140
Következtetés, javaslatok	142
Felhasznált irodalom	143
<i>Lévai Zsolt– Szűcs-Vásárhelyi Nóra: A természeti hatások által okozott közlekedési problémák vizsgálata a Dunakanyarban</i>	145
Bevezetés	146
A Szent Mihály-hegy és környezetének bemutatása	147
Domborzat	148
Földtan	148
Éghajlat	148
Vizek	148
Talajok	149
Növényzet	149
Természetvédelem	149
Egyes természeti események hatásai a magyarországi közlekedési infrastruktúrára	150
Talajerózió	150
Tömegmozgások	151
Problémafeltárás	151
A Szent Mihály-hegyen keletkezett eróziós térszín kialakulásának okai	151
Lejtőszög	152
Agyagtartalom	153
Kohézió	153
Víztartalom	153
A probléma megközelítése a közlekedési kritikus infrastruktúrák rendszere felől	154
Vizsgálati módszerek és megállapítások	154
Talajtan, geológia	154
Kritikusinfrastruktúra-védelem	156
Megoldási javaslatok	160
Talajtani/geológiai megoldások	160
Megoldások a közlekedési infrastruktúra védelmére	161
Összegzés	163
Felhasznált irodalom	164

<i>Matusz Márk Péter</i> : Telemedicinális fejlesztési lehetőségek a harctéri egészségügyi ellátásban	167
Bevezetés	167
Digitalizáció	169
A digitalizáció fontossága az egészségügyi fejlesztésekben	170
Telemedicina	170
Harctéri telemedicinális egészségügyi támogatás, az egészségügyi vezetési pont	172
Az egészségügyi vezetési pont működése	175
További harctéri telemedicinális ellátást támogató megoldások	176
Smart Shirt	176
Sisakkamera mikrofonnal a harctéri sebesült ellátásánál (<i>hands-free system</i>)	177
TRACIR-projekt	177
Összegzés	178
Felhasznált irodalom	179
<i>Répás József – Schmidt Miklós</i> : Forensics tevékenységek kihívásai a modern közlekedési járművek fejlődésének tükrében	181
Bevezetés	182
Modern járművek	183
Szakértői/forensic vizsgálatok	184
Modern járművek szakértői vizsgálatának kihívásai	187
A modern járművek szakértői vizsgálatának általános kihívásai	187
A modern járművek szakértői vizsgálatához kapcsolódó kihívások	189
A modern járművek szakértői vizsgálatának vizsgálóeszközeihez kapcsolódó kihívásai	191
Összegzés	192
Felhasznált irodalom	193
<i>Szajkó Gyula</i> : A tengeri kikötők értékelése a hadszíntéri logisztikai felderítés végrehajtásakor	195
Bevezetés	196
A kikötők rövid jellemzése	197
A kikötők hadszíntéri logisztikai felderítése	201
Összegzés	208
Felhasznált irodalom	209
<i>Szilágyi Tibor</i> : Az emberiség világűrbeli jelenlétének környezetbiztonsági szempontú elemzése	211
Bevezetés	211
Űrstratégiák és nemzetközi szabályozás	213
Földi környezet, űrkörnyezet és környezetbiztonság – emberközpontú összevetés	216
Ember az űrben – következmények az emberiségre és kiterjedt környezetére nézve	218
Összegzés, következtetések	221
Felhasznált irodalom	222
<i>Táborszky József Péter</i> : A repülőbázisok biztonságának és védelmi lehetőségeinek kérdései a modern technológiák figyelembevételével	225
Bevezetés	226
A repülőbázisokkal szembeni fizikai fenyegetések változása	226
Az I. világháború	227
A II. világháború	227
A vietnámi háború	229
Napjaink háborúi	229
A repülőbázisok fizikai védelmének fejlődése	231
Az I. világháború	231
A II. világháború	232

A vietnámi háború	232
Napjaink háborúi	233
Részösszegzés	233
Forradalmi technológiák a földi támadásokban	234
A robotok általi fenyegetés	234
A digitális katona jelentette fenyegetés	234
A mesterséges intelligencia (MI) általi fenyegetés	235
A pilóta nélküli légi járművek általi fenyegetés	235
Forradalmi technológiák a védelemben	236
Szenzorok, szenzorhálózatok	237
Adatfeldolgozás, adatfúzió	237
Beavatkozó eszközök	238
Összegzés	238
Felhasznált irodalom	240
<i>Tímár Attila: Árvízvédelmi töltések empirikus szivárgás- és mozgásvizsgálata</i>	241
Bevezetés	242
Szivárgások kialakulása	243
Árvizes jelenségek kialakulása	245
A nagyminta kialakítása	245
A vizsgálatok célja	246
Talajmechanikai feltárás	247
Geofizika	248
A szádlemez medence	249
A töltés mozgásvizsgálata	250
Geodéziai mérőpontok	250
Geodéziai őrpontok	252
Szivárgási vizsgálatok	252
A piezométer csövek	253
Geofizikai mérések	254
Kutatási célok és várható tudományos eredmények	254
Felhasznált irodalom	255
<i>Vozsách István: Gázdugattyús automatikák számításai normál üzemállapot esetén</i>	257
Bevezetés	257
Célkitűzés	258
Hazai és nemzetközi szakirodalom	258
Problémafelvetés	259
Modellállítás a redukált csőfuratrendszerre	262
Modellállítás a redukált gázhengerrendszerre	262
Modellállítás a redukált zárszerkezetrendszerre	263
Modellállítás a redukált fegyvercsőrendszerre	263
Modellállítás a redukált automatika főrendszerre	264
A tartományok leírása és határaik	264
Az 1. tartomány egyenletei	267
A 2. tartomány egyenletei	267
A 3. tartomány egyenletei	268
A 4. tartomány egyenletei	269
Az 5. tartomány egyenletei	272
A 6/a. tartomány egyenletei – kis keresztmetszetű gázhengerfurnál	272
A 6/b. tartomány egyenletei – nagy keresztmetszetű gázhengerfurnál	274
A 7. tartomány egyenletei	275

A 8. tartomány egyenletei	275
A 9. tartomány egyenletei	275
A szimulációs eredmények és kezelésük	275
Eredmények gyári állapotú fegyverre	276
Lengési eredmények gyári állapotú fegyverre	279
Eredmények leszűkült gázátömlő furatú fegyverre	281
A gázmotor a lövedék kilépése előtt feltöltődik	281
A gázmotor a lövedék kilépéséig részben töltődik fel – a gázátömlő furat „nagy keresztmetszetű gázátömlő furatként” viselkedik	283
Az 5*. tartomány egyenletei	283
A 6*. tartomány egyenletei	284
A gázmotor a lövedék kilépése előtt feltöltődik (normál üzemállapot) – számítás a redukált zárszerkezetrendszer leválasztásával	286
Eredmények növelt gázhenger-térfogatú fegyverre	287
Mérések és mérési eredmények	289
A zársebesség-idő, zársebesség-zárút függvény előállítás	289
Következtetések	291
Felhasznált irodalom	292

Bencsik Gábor¹

A védelemgazdaság-tan elmúlt időszaki dilemmái, fejlődésének eredményei

A védelem megteremtésének tervezése iránt megmutatkozó civilizációs igény írásban rögzített csírái már az ókori Kelet közel négyezer éves múlttal rendelkező Gilgames-eposzában fellelhetők. Egyre kifinomultabb világunk azonban megköveteli, hogy a szakértők a kérdéskör vizsgálatát helyezték előtérbe, és csak a szükséges, ugyanakkor mégis elégséges nemzeti erőforráshányadot fordítsák az említett védelmi igény kielégítésére. Jelen írásban a védelemgazdaság-tan nemzetközi és hazai fejlődésének mérföldköveit vesszük górcső alá.

Kulcsszavak: védelem, védelemgazdaság-tan, elméleti megközelítés, a gazdaság és a fegyveres erők kapcsolatrendszer

The Dilemmas of the Defense Economics of Past Times, the Results of Its Development

The early writings of the civilizational demand for planning the creation of protection can already be found in the Gilgamesh epic of the ancient East, which has a nearly four thousand years of history. However, our increasingly sophisticated world requires that experts prioritize the investigation of the issue and allocate only the necessary yet sufficient proportion of national resources to meet the aforementioned defense need. In this paper we examine the milestones of the international and domestic development of defense economics.

Keywords: defense, defense economics, theoretical approach, the relationship between the economy and the use of the armed forces

A védelemgazdaság fogalmának tisztázása

A védelemgazdasággal, védelmi gazdálkodással kapcsolatban számos egzakt definíció látott napvilágot jelenleg megélt történelmünk során. A *Britannica* internetes adatbázisában található fogalmi meghatározás szerint a védelemgazdaság a nemzetgazdaságnak

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola; gazdasági igazgató (ügyvezető-helyettes), HM Zrínyi Nkft.; e-mail: bencsik.gabor@hm.gov.hu, bencsik.gabor@hmzrinyi.hu; ORCID: [0000-0002-1394-6765](https://orcid.org/0000-0002-1394-6765).

azon speciális szegmense, amely vizsgálja a katonai kiadások hatásait, a nemzet háborús időszaki gazdálkodását, valamint a békeidőszaki katonai kiadások kezelését.²

A Britannica Group által adott definícióval egyidejűleg a Budapesti Corvinus Egyetem Védelemgazdasági Tanszéke gondozásában megjelent egyetemi tankönyv a védelemgazdaság-tan fogalmi meghatározását tovább részletezi, amellyel kapcsolatban az alábbi módon fogalmaz:

„»védelemgazdaság« megnevezés alatt tárgyalják a gazdaság és a védelem kölcsönhatásait átfogó viszonyrendszert. Az erre vonatkozó ismeretek rendszerezését a védelemgazdaságtan napjainkban önálló diszciplínája törekszik összefoglalni. A magyar szóhasználatban ezért a védelemgazdaságtan gyűjtőfogalmán belül megkülönböztetjük a hadigazdaságtant, ami a gazdaság és a védelem világ gazdaságban és a nemzetgazdaságokban – tehát makroszinten – lezajló kölcsönhatású folyamatait vizsgálja, szemben a katonai gazdaságtannal, amely mezo- és mikroszinten vizsgálja a védelmi szervezeteken belüli gazdasági viszonyokat.”³

Minél több fogalmi meghatározást vizsgálunk, annál inkább körvonalazódik, hogy védelemgazdaság(-tan) alatt a védelem és a gazdaság viszonyrendszerét vizsgáló tudományos területet értjük, amelynek fő vizsgálati kérdése a gazdasági lehetőségekből védelmi célkitűzések megvalósítására elkülöníthető, elkülönítésre célszerűen tervezhető és felhasználható részarány nagysága és annak milyensége.

Bevezetés

Meglátásom szerint a különböző elméletek akkor megalapozottak igazán, ha azok valamiféle egzakt rendszer alapján modellezhetők, leírhatók. George B. Dantzig (1914–2005) amerikai közgazdász, matematikust az operációkutatás⁴ egyik úttörőjének, felfedezőjének és legendás alakjának tartja a szakirodalom.⁵ Dantzig a II. világháború időszakában a Pentagonban (a Combat Analysis Branch of Statistical Control vezetője, majd

² KENNEDY [é. n.] A hivatkozott szöveg eredetiben: „Defense economics, field of national economic management concerned with the economic effects of military expenditure, the management of economics in wartime, and the management of peacetime military budgets.”

³ MÉSZÁROS et al. 2010: 9. Szenes Zoltán 2015-ben megjelent *A védelemgazdaság helyzete Magyarországon* című cikkében rámutat, hogy bár a nyugati országokban a védelemgazdaság/hadigazdaság, valamint a védelmi ipar/hadiipar szakkifejezések szinonim fogalmak, ezeket Magyarország és egyes feltörekvő országok (említi példaként Oroszországot és Kínát) továbbra is differenciáltan (a „rég fogalmakat”) használják. SZENES 2015: 6. Írásában kiemeli ugyanakkor jelen korunk kihívásait, mint például a terrorfenyegetéseket és a kibernetikus támadásokat, amelyek szintén a nyugati gyakorlatban elterjedt szóhasználatot indokolják, s ezzel egyidejűleg megjegyzi: „A védelemgazdaságtan hármassá tagozódása a mai helyzet tükrében túlzottnak tűnik, bár a tudományterületi tagozódás hősiesen tartja magát a szakirodalomban.” SZENES 2015: 14.

⁴ Ferenczi Zoltán az operációkutatásról írt könyvében az alábbi fogalmi meghatározás olvasható: „Operációkutatás szűkebb értelemben olyan tudományos módszer, amely a döntések előkészítéséhez, a gazdasági optimum meghatározásához többnyire valamilyen matematikai szélsőérték feladatot alkalmaz. Jellemző eszközei a lineáris és nemlineáris programozási modellek, készletgazdasági modellek és hálótervezés.” FERENCZI 2006.

⁵ PRÉKOPA 2007.

a Department of the U.S. Air Force matematikus tanácsadója)⁶ töltött ideje alatt jelentősen hozzájárult az operációkutatás, vagyis az alkalmazott matematika ezen komplex ágának robbanásszerű fejlődéséhez, amelynek egyes részei a védelemgazdaságban is kutatott kérdéskört, vagyis a rendelkezésre álló szűkös erőforrások optimális felhasználásának lehetőségét vizsgálja. Mindezen eredményei azonban nem jöhettek volna létre, ha a megelőző időszak neves közgazdászai nem teremtik meg a védelemgazdasági gondolkodás közgazdasági-matematikai alapjait.

Harald Pöcher 2013-as írásában⁷ érintőlegesen összefoglalta a kor kiemelkedő közgazdász gondolkodóit, akiknek a munkássága jelentős hatással volt a védelemgazdaság-tan máig tapasztalt fejlődésére. Pöcher írásában Leibniz, Kollonich, Smith, Ricardo, Say, Marx, Keynes, Friedman, továbbá McKean és Hitch, valamint Hartley és Sandler eredményeit emeli ki. Szenes Zoltán – ezt kiegészítve – 2015-ös cikkében⁸ már McKean és Hitch, valamint Hartley és Sandler munkássági ideje közé Obiedziński, Stankiewicz, Lagovszkij és Pozsarov tevékenységét is idesorolja. Összefoglalóan azonban megállapítható, hogy míg egyesek (Ricardo és Say) a negatív hatások túlhangsúlyozása mellett foglaltak állást (egy katona elvesztése negatívan érinti a kiképzésére fordított erőforrások megtérülését), mások inkább a védelmi gazdálkodás nemzetgazdaságra gyakorolt pozitív hatására hívták fel a figyelmet. Az említett gondolkodók írásában és gondolataiban egy dolog azonban kétségtelenül közös pontnak tekinthető: mindannyian elismerték a közgazdaságtan külön ágát képező védelemgazdaság-tan nemzetgazdaságra gyakorolt hatását és jelentőségét.

Nemzetközi kitekintés

Pöcher munkájában rámutatott, hogy a védelemgazdaság megjelenésének csírái nem egyértelműen meghatározhatók. A szerző osztrák származásából következően a német nyelvű szakirodalmat vette alaposabban górcső alá, és megállapította, hogy a fegyveres erők gazdaságának vizsgálatával, valamint közgazdasági hatásával legelőször egy 17. században élő, német gondolkodó foglalkozott. A II. (Nagy) Frigyes porosz király (1712–1786) által csak „önmagában egy akadémia”-ként dicsőített német polihisztor, Gottfried W. Leibniz (1646–1716) 1680-ban megjelent *Oeconomia militaria* (Katonai gazdaságtan) című művében érintőlegesen elemezte a hadsereg és a gazdaság kapcsolatának viszonyrendszerét. Ezen kapcsolatrendszer további vizsgálatát már a komáromi várparancsnok, Kollonich Ernő fia, gróf kollegrádi Kollonich Lipót (1631–1707) horvát-osztrák származású magyar gróf végezte el *Ökonomie in Militärsachen* (Gazdaság a katonai ügyekben) című munkájában.

⁶ PRÉKOPA 2007.

⁷ PÖCHER 2013.

⁸ SZENES 2015: 10., 12.

„Az uralkodó (/szuverén állam) elsődleges feladata, hogy megvédje társadalmát más független társadalmak erőszakától és inváziójától, csak katonai erővel teljesíthető. De ennek a katonai erőnek a béke idején való felkészítésének és háború idején történő alkalmazásának költsége nagyon eltérő a társadalom különböző állapotaiban, a fejlődés különböző időszakában.”⁹

A közgazdaság születésének bölcsőjeként tekintett 18. század második fele jelentős változást hozott a fegyveres erők és a gazdaság kapcsolatrendszerének vizsgálatában. A modern közgazdaság-tudomány atyjának tartott skót közgazdász, Adam Smith (1723–1790) 1776-ban megjelent *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*¹⁰ (*A nemzetek gazdagsága*) című művében – külön fejezetet szentelve a témakörnek¹¹ – felismerte a védelem hatásának elhúzódozó profitabilitás szerepét, amelyet érintően így fogalmaz:

„A nép/nemzetközösség védelme és biztonsága, munkájuk hozadéka nem ugyanazon évben teremti meg a következő évekre vonatkozó védelmüket és biztonságukat. [Ezen területen] ugyanabba az osztályba kell sorolni a legjelentősebb és legfontosabb szakmákat, valamint néhányat a kevésbé jelentős szakmák közül: papok, ügyvédek, orvosok, írók, költők; vándorszínészek, bohócok, zenészek, operaénekesek, balett-táncosok stb.”¹²

Smith írásában hangsúlyozza, hogy korunk fejlődésével jelentősen megváltozott az egyes nemzetek összetétele. Míg korábban, a (nem röghöz kötöttnek tekinthető) vadászok és pásztorok idejében elvárás volt a küzdőszellem és a harcmódor megléte, addig a mezőgazdaság megjelenésével egyfajta kötöttség (rögzített lakóhely és művelési területek, feudumok) volt az eredmény, amelyet jelentősebb veszteség nélkül nem lehetett elhagyni.¹³ Erre példaként említi a jelen mezőgazdaságunk szintén kritikus, a vetés és aratás közötti időintervallumát, miszerint „[h]a a hadjárat a vetésidő után kezdődik és az aratás előtt fejeződik be, a mezőgazdaság termelő és főmunkásai is nagy veszteség nélkül megkímélhetők.”¹⁴

Ezek alapján tehát ha a harcosok csatatérre történő elmenetele ezen időszakra esik, vagyis a vetést követően mennek a harctérre, és onnan a szüretet/betakarítást megelőzően hazatérnek – és az otthon hagyott értékeket különösebb veszély nem fenyegeti –, akkor

⁹ SMITH 2007: 536. (Eredeti szöveg: „The first duty of the sovereign, that of protecting the society from the violence and invasion of other independent societies, can be performed only by means of a military force. But the expense both of preparing this military force in time of peace, and of employing it in time of war, is very different in the different states of society, in the different periods of improvement.” Fordította: a szerző.)

¹⁰ SMITH 2007.

¹¹ SMITH 2007: 536–549.

¹² SMITH 2007: 536. (Eredeti szöveg: „The protection, security, and defence of the commonwealth, the effect of their labour this year will not purchase its protection, security, and defence for the year to come. In the same class must be ranked, some both of the gravest and most important, and some of the most frivolous professions: churchmen, lawyers, physicians, men of letters of all kinds; players, buffoons, musicians, opera-singers, opera-dancers, etc.” Fordította: a szerző.)

¹³ SMITH 2007: 538.

¹⁴ SMITH 2007. (Eredeti szöveg: „If the campaign, should begin after seed-time, and end before harvest, both the husbandman and his principal labourers can be spared from the farm without much loss.” Fordította: a szerző.)

a hadjárat/csata az otthon maradó munkaerőnek köszönhetően a háttérgazdaságot ért elviselhető mértékű veszteséggel kivitelezhető.

A háború művészetének fejlődése azonban mindezt átalakította. Az elhúzódó háborúk elhúzódó távolmaradásokat eredményeztek. Ebben a helyzetben általánosan szükségessé vált a háttérgazdaság eltartó szerepe, amely Smith megfogalmazása szerint azt jelenti, hogy „[a] társadalomnak fenn kell tartania azokat, akik a társadalom érdekeit szolgálják a háborúban, legalább addig, amíg ebben a szolgálatban dolgoznak.”¹⁵

A Kr. e. 5. század végén, a görög–perzsa háborúk második szakaszában Athén felügyelete alatt megjelentek a zsoldoscsapatok. Ekkor Róma folyamatosan ellenőrzése alá vonta a környező városokat, s Smith írása alapján Veii elfoglalása (Kr. e. 396) volt az a pillanat, amikor a római csapatok fizetséget (zsoldot) kaptak a szolgálatukért.

Smith megállapítja, hogy a civilizált világban szükségszerűen a lakosság sokkal kisebb aránya hajlandó „háborúba menni”, szemben az egyszerű, elmaradott társadalmakkal. Írásában a társadalom által is elfogadható, azonban a nemzet által megkövetelt biztonságot garantáló megoldásokat két diszjunkt halmazba sorolja. Az első a klasszikus sorkatonai szolgálat, amelyben egy meghatározott életkor elérésekor köteleznék az állampolgárt a sorkatonai szolgálat vállalására. Másik lehetőségként az állandó, hivatásos állomány fenntartását jelöli meg.¹⁶

Smith 1776-ban megjelent írásának összegzésében¹⁷ rámutat, hogy egy szuverén állam elsődleges kötelessége a társadalom más független társadalmak erőszakától és fenyegetésétől való védelme, aminek költsége a társadalom civilizációs létrán történő emelkedésével folyamatosan növekszik. Hangsúlyozza, hogy egy társadalom katonai erejét, amely alapvetően az adott társadalom szuverenitásába kerül, szükségszerűen fenn kell tartani mind háborúban, mind békében. A modern hadviselésben ugyanakkor a társadalom számára jelentős ráfordítással járó tüzérő kétségtelen előnyt jelent a felemelkedő és fejlődő nemzetnek, amely a nemzet gazdagságában és civilizáltságában mérhető.

A szintén klasszikus közgazdasági irányt képviselő, Adam Smith egyik legnagyobb utódjának tekintett brit elméleti közgazdász, David Ricardo (1772–1823) 1817-ben megjelent *Principles of Political Economy and Taxation*¹⁸ (*A politikai gazdaságtan és az adózás alapelvei*) című művében már más megközelítésbe helyezi a védelem fenntartásához elengedhetetlenül szükséges haderőt. Ricardo írásában a háborúk (költségemelő) kedvezőtlen szerepét az új adók komparatív előnyöket romboló hatásához hasonlítja, elhúzódó idejét a munkanélküliségre gyakorolt kedvezőtlen hatással állítja ekvivalencia relációba, kiemeli az elhúzódó korlátozások és tilalmak gazdaságromboló hatását, megemlíti az export-importra, a mezőgazdaságra, továbbá a tőzsdére gyakorolt kedvezőtlen eredményeket.¹⁹ A háborúk befejezésének kontójára is számos tényezőt felsorakoztat, így a foglalkoztatottságra (korábban a háború foglalkoztatott embereket, akik a háború

¹⁵ SMITH 2007: 539. (Eredeti szöveg: „The public should maintain those who serve the public in war, at least while they are employed in that service.” Fordította: a szerző.)

¹⁶ SMITH 2007: 541.

¹⁷ SMITH 2007: 548.

¹⁸ RICARDO 2001.

¹⁹ RICARDO 2001: 191–197., 215–216.

befejezését követően a piaci kereslet csökkenése miatt elveszítik munkahelyüket), bérekre, egyes cikkekre/termékekre, valamint azok keresletére gyakorolt kedvezőtlen hatásokat emeli ki.²⁰ Pöcher írásában Ricardot illetően az alábbiképpen fogalmaz:

„Ricardo lényegében azért ellenzi a háborúkat, mert a háborúk turbulenciát okoznak a gazdaságban, ami nagy jóléti veszteséget okoz a társadalom szinte minden csoportja és a gazdaság résztvevői számára. A háborúk elszánt ellenzőjeként mindenféle hadiipar tevékenysége ellen volt. Összességében rendkívül negatívnak látta a katonák tevékenységét.”²¹

Ricardo véleményéhez hasonlóan negatív véleménnyel rendelkezett a klasszikus közgazdaságtan szintén kiemelkedő képviselője, a francia közgazdász Jean-Baptiste Say (1767–1832). Say 1803-ban megjelent *Traité d'économie politique, ou simple exposition de la manière dont se forment, se distribuent, et se consomment les richesses* (Értekezés a politikai gazdaságtanról, avagy a vagyon előállításának, elosztásának és fogyasztásának egyszerű bemutatása) című munkájában a humán erőforrás oldaláról közelítette meg a veszteség mérését. Say írásában rámutatott, hogy – ahogy Pöcher fogalmaz – a háborúk általános jólétsökkentő hatása mellett (tekintve, hogy az ütközetek általában emberáldozatokkal járnak) a háború befejeztével a nemzetgazdaság kénytelen szembenézni a háború általi emberierőforrás-veszteség okozta termelési kieséssel.²²

A marxista filozófia atyja, a német filozófus, közgazdász és szociológus Karl Marx (1818–1883) a politikai gazdaságtanról írt átfogó, 1867-ben megjelent *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie*²³ (*A tőke. A politikai gazdaságtan bírálata*) című művében egy átlagos munkáscsalád táplálkozási szokásait hasonlítja össze a haditengerészek, katonák és fegyencek táplálkozási szokásaival. Ennek kapcsán pedig írásában a belga börtönök és jótékonyági intézetek főfelügyelőjének, Belgium és Hollandia elszakítása élharcosának, Édouard Ducpétiaux (1804–1868) belga publicista és jogásznak 1855-ben megjelent *Budgets économiques des classes ouvrières en Belgique* (*A munkásosztályok gazdasági költségvetése Belgiumban*) című munkáját említi. A hivatkozott művet elemezve Marx következtetésként vonja le, hogy a tőke szabadságát nem csorbító, az angol tőkésék között csupán munkásparadicsomként aposztrofált Belgiumban a helyzet a következő: „Látjuk, hogy kevés munkáscsalád tud úgy táplálkozni, mint a haditengerész vagy a katona, sőt mint a fegyenc. Egy-egy fegyenc Belgiumban 1847–49-ben átlagosan 63 centime-ba került naponta, ami 13 centime-mal több, mint a munkás napi táplálkozási költsége.”²⁴

És hogy ez hogyan lehetséges? Marx megállapítása szerint csak úgy, hogy a munkáscsalád a „legfájdalmasabb nélkülözésekre szánja el magát”.²⁵ Összességében megállapítható, hogy Marx 1867-ben napvilágot látott művében a katona csupán egy kontraproduktív

²⁰ RICARDO 2001: 288–289.

²¹ PÖCHER 2013: 391. (Eredeti szöveg: „Ricardo became an opponent of wars because wars create turbulence in the economic activity, which results in great loss of welfare for nearly all groups in a society and participants in the economy. As a determined opponent of wars, he was against the activity of any kind of armament industry. In sum he saw the work of soldiers extremely negative.” Fordította: a szerző.)

²² SAY 2011: 228.

²³ MARX 1955.

²⁴ MARX 1955: 623.

²⁵ MARX 1955: 623–624.

„eszköz”, amely „eszköz” a vezető osztály, vagyis a haszonszerzés céljából bérmunkások kizsákmányolását végrehajtó kapitalisták érdekeit szolgálja.

Az I., majd a II. világháború rámutatott – többek között – a védelemre elkülönített, ugyanakkor erősen korlátozott erőforrások logikus és gazdaságilag megalapozott, optimális felhasználásának szükségességére, valamint annak vizsgálata fontosságára. Winston Churchill (1874–1965) brit miniszterelnök gazdasági tanácsadója, a modern makroökonomia megteremtője, az angol matematikus és közgazdász John M. Keynes (1883–1946) 1940-ben az általános elméletének logikai kiegészítéseként megírta a *How to Pay for the War*²⁶ (Hogyan finanszírozzuk a háborút) című könyvét. Művében elődeitől eltérő módon közelíti meg a vizsgált témakört, rávilágít a kereslet és a kínálat kapcsolatrendszeréből adódó kihasználatlan kapacitások fontosságára, továbbá felhívja a figyelmet a háború velejárójára, vagyis a polgári életszínvonal és a védelmi kiadások közötti kapcsolatrendszerre. Keynes ezt írásában az alábbi módon fogalmazza meg:

„Kezdehetjük akár a civil lakosság életszínvonalának rögzítésével, és felfedezhetjük, mi marad a szolgáltató szektorra, valamint az exportra; vagy az utóbbiak igényeit összeadva felfedezhetjük, mi marad a civil szféra számára. A tényleges eredmény a két módszer közötti kompromisszum lesz. Jelenleg nehéz megmondani, hogy – ha bárki is, de – ki válaszolja meg az aktuális kérdéskört.”²⁷

Keynes írásában rámutat a békeidőszak és a háborús időszak közötti alapvető fogyasztási különbségre. Kiemeli, hogy békeidőben minél többet dolgozunk, annál nagyobb „torta” áll a fogyasztók rendelkezésére, tehát a munka mennyiségének növelésével annak (fogyasztásra gyakorolt) hozadéka arányosan változtatható. Ezzel ellentétben az erőforrások (mint a munka és a termelési javak) szűkössége miatt háborús időben a „tortafogyasztás” elérheti a maximumát, és hiába dolgozunk többet (ami „jobb harchoz vezet”), nem fog ezzel arányosan növekedni a fogyasztásunk.²⁸ Keynes írásában keresi a megoldási javaslatokat, amelyek megfelelő forgatókönyvet jelentenek egy háború sikeres levezetéséhez. Összegzi, hogy ezen javaslatoknak olyanoknak kell lenniük, amelyek a megnövekedett keresetek bizonyos arányát elkülönítik a cél elérése érdekében. Itt két lehetőséget szemléltet: az egyik az önkéntes, egyéni megtakarítások, míg a másik az állami szerepvállalás. Kijelenti, hogy az egyéni megtakarításokkal is el lehetne érni a végcél, ha azok megfelelő mennyiségben állnának rendelkezésre. Ugyanakkor, ahogy fogalmaz, a megoldásnak olyannak kell lennie, amellyel „mindenki nyer és senki sem veszíthet.”²⁹ Összegzésében „radikális tervként” az alábbi javaslatokat fogalmazza meg:³⁰

1. A fogyasztásban meg kell húzni egy határt, mely csak a háború befejeztével lesz számukra elérhető. Fontos, hogy ez az összes jövedelmi csoportra kiterjeszhető

²⁶ KEYNES 1940.

²⁷ KEYNES 1940: 3. (Eredeti szöveg: „We can start out either by fixing the standard of life of the civilian and discover what is left over for the service departments and for export; or by adding up the demands of the latter and discover what is left over for the civilians. The actual result will be a compromise between the two methods. At present it is hard to say who, if anyone, settles such matter.” Fordította: a szerző.)

²⁸ KEYNES 1940: 4.

²⁹ KEYNES 1940: 12. (Eredeti szöveg: „Everyone gains and no one can lose.” Fordította: a szerző.)

³⁰ KEYNES 1940: 10–11.

legyen, s hogy ezen áldozathozatal – háború befejezését követő – tehervállalása a meghatározott időben egyenlően kerüljön szétosztásra.

2. Az általános tőkeadó kiterjesztése a háborút követő időszakban.
3. Az (adott társadalmi réteg védelme miatti) létminimumszint kijelölése mellett erősen progresszív elvonási arány meghatározása („az átlagos életszínvonal nem kínál elegendő mozgásteret”).³¹
4. Az áremelkedés hatósági felügyelete, továbbá a bér, nyugdíj és egyéb juttatások inflációkövető (és azt meg nem haladó) emelkedésének felügyelete, biztosítása.

Nagy-Britannia politikai vezetői (tekintettel arra, hogy számos akkori vezetőt nevezhetünk Keynes tanait vallónak és követőjének) megfogadták a javaslatokat, amelyeknek megfelelően – Pöcher megfogalmazása alapján – a britek (mint utólag is látjuk) képesek voltak egy hatékony és eredményes pénzügyi rendszert működtetni a háború időszaka alatt. Összességében megállapíthatjuk, hogy Keynes a háború hatékony finanszírozásának megoldását, valamint az infláció rendkívüli emelkedésének elkerülését a magasabb adók kivetésében és az erős állami szerepvállalásban látta.

A fent leírtakból látható tehát, hogy a védelem és az arra való felkészülés, továbbá az azt követő időszak gazdasági egyensúlyának megőrzése rendkívül foglalkoztatta a kor gondolkodóit. Észrevehetjük azonban, hogy az adott témakör megfelelő szintű mélységekben történő tárgyalása hiányosságokat hagyott maga után. A haditechnikai eszközök dinamikus fejlődése, valamint az egyes országok védelmi ágazatainak ezen eszközökkel történő ellátása szinte kivétel nélkül napirendre tűzték az anyagi-technikai gazdálkodással kapcsolatos problémák megoldására irányuló igényeket.

Ezen igények kielégítésére született meg a II. világháború időszakát követően a máig elismert és nagy hatással bíró mű, a *The Economics of Defense in the Nuclear Age*³² (Az atomkorszak védelemgazdasága). Charles J. Hitch (1910–1995), az Amerikai Egyesült Államok volt nemzetvédelmi miniszterének helyettese, és Roland N. McKean (1917–1993) amerikai közgazdászok munkájukban elsődleges célnak tekintik, hogy a kor döntéshozói-nak megmutassák: a gazdasági analízis képes és alkalmas segítséget nyújtani a hadsereg-fejlesztéssel összefüggő eredményes és gazdaságilag hatékony döntések meghozatalában, az ezt támogató politika kialakításában. Kutatásuk alapja, hogy az említett kérdéskör lényegében gazdasági problémaként fogható fel (erőforrások hatékony allokációjának vizsgálata), amelyre a tudomány eszköztára (főként a reáلتudományok, azokon belül is a matematikatumomány) képes alternatív megoldási lehetőségeket biztosítani.³³ „A katonai problémák, egy adott vonatkozásban, az erőforrások hatékony elosztásának és felhasználásának gazdasági problémái. [...] a takarékoság mindig azt jelenti, hogy megpróbáljuk a rendelkezésre álló

³¹ Eredeti szöveg: „Standard of life offers no sufficient margin” (Fordította: a szerző.)

³² HITCH–MCKEAN 1960.

³³ Megjegyzés: Ahogy a bevezetőben is olvashattuk, Dantzig amerikai közgazdász, matematikus ezen időszakban (a II. világháború időszakában) teremtette meg az operációkutatás alapjait.

erőforrásokat a lehető leghatékonyabban felhasználni.”³⁴ Hitch és McKean közgazdasági szemlélettel a védelem gazdasági problémájaként alapvetően három, egymással kölcsönösen összefüggő tényezőt azonosítanak: 1. a nemzeti erőforrások mennyiségét és minőségét; 2. a nemzeti erőforrások védelmi célra elkülönített (rész)arányát; 3. a védelmi célra elkülönített erőforrások felhasználásának hatékonyságát.³⁵

Az amerikai közgazdász szakértők írásukban rámutatnak, hogy a nemzeti erőforrások (1.) védelmi célra történő felhasználásának mértéke (2.) erősen függ az érintett nemzetben belüli tapasztalható társadalmi támogatottságtól, valamint a politikai akarattól. Kiemelik, hogy szükséges, ugyanakkor nem elégséges megtalálni az egyensúlyt a gazdaság teljesítőképessége és a védelemre fordított részarány között, hanem előtérbe kell helyezni a védelem hatékonyságának maximalizálását, amellyel kapcsolatban így fogalmaznak: „A gazdasági erő ugyanolyan fontos, mint eddig bármikor, azonban a katonai erővé alakítása, az így átalakított gazdasági erő aránya és a [gazdasági és katonai] erők hatékonysága kritikus fontosságúvá vált – szemben néhány elméleti maximális potenciállal, amely a háború kitörése után hadianyaggyártásra irányul.”³⁶ Hitch és McKean 1960-ban napvilágot látott munkájukban kiemelt figyelmet szenteltek a védelmi célra elkülönített erőforrások hatékony felhasználásának vizsgálatára, amely felhasználási formát a védelmi gazdálkodás egyik kulcskérdéskörékként azonosítottak. Írásukban rávilágítanak a haditechnikai eszközök beszerzésének költségvetés-tervezést is erősen befolyásoló hatására. Hangsúlyozzák:

„A jövőben megvásárolandó jószágok árai bizonytalanok. Egy-egy cselekvés önmagában is feldobhatja bizonyos fegyverek vagy anyagok árát, és ezeket a hatásokat nem lehet teljes pontossággal megjósolni. Bizonyos cikkek jellemzői és költsége szó szerint fix vagy közel fix, még akkor is, ha több évre előre tekintünk. Mindazonáltal, bármennyire pontatlan is, egy jövőbeni program költsége – más intézkedésektől függetlenül – általában jobban mutatja azt az áldozatot, amelyet a döntéshozók elvárnak.”³⁷

A *The Economics of Defense in the Nuclear Age* című műben a szerzőpáros részletesen elemzi a védelem iránti kereslet kiváltó tényezőit, a rendelkezésre álló erőforrások szükségét és védelemre elkülönített/elkülöníthető részarányát, a védelmi kiadások közvetett

³⁴ HITCH–MCKEAN 1960: iii. (Eredeti szöveg: „Military problems are, in one important aspect, economic problems in the efficient allocation and use of resources. [...] economizing always means trying to make the most efficient use of the resources available.” Fordította: a szerző.)

³⁵ HITCH–MCKEAN 1960: v.

³⁶ HITCH–MCKEAN 1960: iii. (Eredeti szöveg: „Economic strength is as important as ever, but the translation of that strength into military power, the proportion of economic strength so translated, and the efficiency of the forces in being have become of critical importance—as opposed to some theoretical maximum potential that could be converted to munitions production after the outbreak of war.” Fordította: a szerző.)

³⁷ HITCH–MCKEAN 1960: 26. (Eredeti szöveg: „The prices of goods to be bought in the future are uncertain. One course of action may itself drive up the price of particular weapons or materials, and it is not possible to predict these effects with complete accuracy. The characteristics and cost of some exceptional items may literally be fixed, or nearly fixed, even if we are looking several years ahead. Nonetheless, imperfect as it is, the money cost of a future program usually shows the sacrifice that would be required of the Department better than other measures.” Fordította: a szerző.)

hatásait, az akkori kor legfőbb védelmi erejével bíró Amerikai Egyesült Államok gazdasági erejét és a katonai döntések hatékonyságát. Egy illusztratív példán keresztül bemutatják a gazdasági analízis gyakorlati alkalmazhatóságát, az egyes bizonytalansági faktorok és az idő szerepét és hatását, valamint a katonai kutatás-fejlesztések szerepét, és szót ejtenek az egyéb, a nemzetek különböző érdekeiből eredeztethető „speciális védelmi problémákról”.

Az ezt követő időszakban különböző, a közgazdaságtan területén tevékenykedő gondolkodók más és más megközelítésből ugyan, de kutatásaikkal az elmúlt időszakokban kialakult irányokat erősítették. Idesorolhatók Mieczysław Obiedziński *Háború és hátország*,³⁸ Waclaw Stankiewicz *Hadigazdaságtan*,³⁹ Andrej Nyikolajevics Lagovszkij *Hadászat és gazdaság*,⁴⁰ valamint Alekszandr Ivanovics Pozsarov *A szocialista állam védelmének gazdasági alapjai*⁴¹ című munkái.

Szintén a Hitch és McKean által megindított kutatási irányt követte Keith Hartley (1949–) és Todd Sandler (1946–) *Handbook of Defense Economics* (A védelemgazdaság kézikönyve) címmel 1995-ben (I. kötet)⁴² és 2007-ben (II. kötet)⁴³ megjelent művében, amely az egyik legfrissebb, legösszettebb és legfontosabb hivatkozott irodalom a szakterületet érintően. Hartley és Sandler ma is számos tudományos közleményt publikál, kutatásaik kulcskérdését a védelemgazdaság természetének és hatókörének vizsgálata képezi.

Szintén említésre érdemes Hartley 2016-ban megjelent *The Economics of European Defence* (*Az európai védelem gazdaságtana*) című munkája, amelyben az elmúlt időszakban tapasztalt, kedvezőtlen mértékű és tendenciális irányú védelmi erőforrások aggódalmáról ad számot. Ebben az alábbiakról olvashatunk: „A reálértéken csökkenő vagy állandó védelmi kiadások és a folyamatos költségnövekedés azt jelentik, hogy nem lehet elkerülni a nehéz védelmi döntéseket: valamiről le kell mondanunk. Egyes nemzetek már szembesültek ilyen döntésekkel, és jelentős képességekkel hagytak fel.”⁴⁴

Hartley ugyanezen művében ezzel egyidejűleg az európai védelmi politika hiányosságait kiemelve általános közgazdasági alapelveket fogalmaz meg, amivel a védelmi gazdálkodásra szánt erőforrások hatékonyabb felhasználását szorgalmazza.⁴⁵ Írásában kiemeli:

1. a tiszta verseny monopóliummal, oligopóliummal, monopolisztikus versennyel szembeni előnyét, rávilágít annak magas fokú hozzáadott értékkel rendelkező, innovatív és mindemellett piaci árat biztosító szerepére;
2. az egyes országok komparatív előnyeinek alapuló specializáció szerepét és fontosságát;

³⁸ OBIEDZIŃSKI 1971.

³⁹ STANKIEWICZ 1970.

⁴⁰ LAGOVSZKIJ 1981.

⁴¹ POZSAROV 1982.

⁴² HARTLEY–SANDLER 1995.

⁴³ HARTLEY–SANDLER 2007.

⁴⁴ HARTLEY 2016: 2. (Eredeti szöveg: „Falling or constant defence budgets in real terms and continued cost escalation mean difficult defence choices cannot be avoided: something has to go. Some nations have already confronted such choices and have abandoned a major capability.” Fordította: a szerző.)

⁴⁵ HARTLEY 2016: 2–4.

3. a méretgazdaságosság, a nemzetközi projektek és a K+F szerepét;
4. a *club goods*, vagyis a védelmi iparra jellemző közjószágok szerepének fontosságát;
5. a helyettesítő termékek szerepének előtérbe helyezését;
6. és végül, de nem utolsósorban a védelem kimeneti hatásának elsődlegességét a bemeneti faktorokkal szemben. Erről így ír:

„A védelem átfogóbb vizsgálatai általában inkább a bemenetekre, mint a kimenetekre összpontosítanak. A vitákban főként a haderő létszáma, valamint a repülőgépek, harckocsik és hadihajók száma dominál. Ez egy rossz módszer – a hangsúlyt a védelmi teljesítményhez való hozzájárulásra kell helyezni a béke, a védelem és a nemzetbiztonság nézőpontjában. El kell ismerni, hogy a védelmi teljesítménynél hiányoznak a pénzürtékek, de a kimeneti fókusz gazdaságilag helyes. Ezenkívül figyelmet kell szentelni a ráfordítások kis változásainak a védelmi teljesítményekre gyakorolt hatásaira. Például: milyen hatással van egy kisebb vagy nagyobb légi erő (illetve egy kisebb vagy nagyobb létszámú haderő vagy haditengerészet) a védelmi teljesítményre?”⁴⁶

Hazai eredmények

Magyar vonatkozásban Szenes 2015-ben megjelent munkájában kiemeli: „A védelem gazdasági kérdéseivel foglalkozó tudományágazat külföldön fél évszázados múltra tekint vissza, de Magyarországon csak az 1980-as évek közepén alakult ki interdiszciplináris tudományterületként.”⁴⁷

A szerző írásában felsorolásszerűen összefoglalja a terület hazai művelőit. Köztük említi többek között a magyar védelemgazdaság megalapítóiként aposztrofált Thürmer Gyulát⁴⁸ és Janza Károlyt,⁴⁹ de felsorolásában helyet kap a védelemgazdaság-tan valódi részhalmozának tekintett katonai gazdaságtan fogalmi és szerkezeti kereteit megalakító Turák János,⁵⁰ valamint a listát folytatva Gazda Pál,⁵¹ Jászay Béla, Király László, Medveczky Mihály és nem utolsósorban a Mészáros Sándor–Kunos Bálint–Pálmainé Takács Rita–Horváth Erika szerzőnégyes is.⁵² Azóta azonban újabb kiváló szakemberek álltak a szakterület vizsgálatának szolgálatába, így a 2015-öt követő időszakot érintően

⁴⁶ HARTLEY 2016: 4. (Eredeti szöveg: „Major reviews of defence usually focus on inputs rather than defence outputs. Inputs in the form of the numbers of military personnel and numbers of combat aircraft, tanks and warships dominate debates. This is the wrong method – the focus should be on the contribution of inputs to defence output in the form of peace, protection, and national security. Admittedly, there is an absence of money values for defence output, but the output focus is economically correct. Moreover, there should be an additional focus on the effects of small changes in inputs on defence outputs. For example, what are the effects of a smaller or larger air force on defence output; similarly for a smaller or larger army and navy?” Fordította: a szerző.)

⁴⁷ SZENES 2015: 7.

⁴⁸ THÜRMER 1977.

⁴⁹ JANZA 1988.

⁵⁰ TURÁK 1989; 1996.

⁵¹ GAZDA 1989; 2002; GAZDA–KASZA 2003: 1. 144–163., 2. 93–107.

⁵² MÉSZÁROS et al. 2010.

mindenképpen meg kell említenünk Taksás Balázs,⁵³ Petkovics Tamás⁵⁴ és Kiss Dávid⁵⁵ munkásságát.

A volt vezérkari főnök – jelenleg a Nemzeti Közszerológiai Egyetem professor emeritusa és a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke – írásában kifejti,⁵⁶ hogy a szakterület kutatásának igénye a kilencvenes években olyan mértékben mutatkozott, hogy a kutatások centruma 2007-ig a mai Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztoképző Kar jogelőd szervezete, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Közgazdaságtan és Védelemgazdaságtan Tanszéke, valamint 2010-ig a Budapesti Corvinus Egyetem Védelemgazdasági Tanszéke lett.

Szenes 2015-ös írásában hangsúlyozza, hogy a védelemgazdaságtan művelőit magyar vonatkozásban igaz, számos kiváló szakember gazdagítja, ugyanakkor „sajnos az egyéni/munkahelyi kutatási kezdeményezések nem »állnak« össze egy olyan egységes diszciplínává, amit a szervezettszerű oktatási egységek tudtak biztosítani. Nyilvánvalóan ez a tény már középtávon hátrányosan érinti a védelemgazdaság összefüggéseinek és problémáinak kutatását.”⁵⁷ És ha már a tudományos kutatásnál problémák jelentkeznek, akkor miként várhatjuk el a döntéshozóktól az elméleti anyagok által biztosított tudásanyag gyakorlati alkalmazását? Erre adott választ egy, a Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja Alapítvány (BHKK Alapítvány) gondozásában 2003-ban megjelent tanulmány.⁵⁸

Ez a mű, amely *Az erőforrások hatékony felhasználásának tervezése a védelmi szférában, különös tekintettel a pénzügyi erőforrásokra* címet viseli – mint a neve is mutatja – különös jelentőséget tulajdonít a védelmi szféra számára rendelkezésre álló (többek között) pénzügyi erőforrás felhasználása vizsgálatának. Azonban ha alaposabban megfigyeljük, a múltbeli adatokat és eljárásrendeket feldolgozó tanulmány készítésének dátuma több évvel ezelőtre tehető, amikor az 1999-ig megfigyelhető GDP-részesítéses költségvetési támogatás csökkenése rövid időre emelkedő pályára állt.⁵⁹ Mindezekről eltekintve az akkor éppen emelkedő pályán lévő védelmi kiadások által meghatározott korszakot az írás többek között az alábbi kijelentéssel jellemzi: „A gazdasági tervezés folyamán nem készülnek el a szükséges részletességű megvalósíthatósági tanulmányok, valamint költség- és hatékonysági elemzések.”⁶⁰

A magyar (főként az előzőekben felsorolt) szerzők által írt szakirodalmat elemezve megállapítható, hogy míg a korábbi időszakban a védelemgazdaság hármastagozódása (makro-, mezo-, mikroszint) köré épültek a kutatási eredmények, addig napjaink szakterületi kutatóinak (Taksás, Petkovics, Kiss et al.) írásaiban már inkább a nyugati felfogás ihlette gondolatok figyelhetők meg, s nem ritkán jelennek meg a reáltudományok

⁵³ TAKSÁS 2013.

⁵⁴ PETKOVICS 2016.

⁵⁵ KISS 2018.

⁵⁶ SZENES 2015: 8.

⁵⁷ SZENES 2015: 8.

⁵⁸ BHKK Alapítvány 2003. A tanulmány készítéséért felelős vezető kutató dr. Király László volt.

⁵⁹ Megjegyzés: Majd a 2004-es, Európai Unióhoz történt csatlakozásunkat követően ismét a GDP-részesítéses támogatás csökkenése figyelhető meg. Vö.: BALLA–BOROS–BENCSEK 2017: 4–15.

⁶⁰ BHKK Alapítvány 2003: 50.

eszköztárát előszeretettel alkalmazó írásművek (lásd például Kiss Dávid PhD-értekezését és korábbi cikkeit a szakterületre épített hálótervezés alkalmazásáról).

Összefoglalóan elmondható, hogy míg Magyarországnak az elmúlt évtizedekben bejelentett „haderőfejlesztési” megkérdőjelezhető végeredménnyel végződtek a magyar haderő és védelmi ipar számára (ami egyúttal az ez irányú, szakterületi kutatások háttérbe szorulását is eredményezte), addig a 2016 decemberében bejelentett, jelenleg is folyamatában zajló *Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program* által biztosított lehetőségek azt mutatják, hogy van értelme az elméleti kutatásnak, amelyek megfelelő alapokra helyezetttsége biztos támaszt nyújt a megfelelő szinteken megvalósuló döntések meghozatalához. Ezen tendencia az utóbbi években megjelent írásművekben rendre megfigyelhető.

Összefoglalás

Jelen tanulmányban a fogalmi meghatározásokat követően alapvetően a nemzetközi szakirodalom szakterületi és gondolati fejlődésébe, majd érintőlegesen a hazai írásművek álláspontjaiba nyerhettünk betekintést. Megállapítottam, hogy a védelem és a gazdaság kapcsolatrendszere már a kezdetek óta foglalkoztatja a kor gondolkodóit. Ez megfigyelhető már a legkorábbi fennmaradt írásművekben is, így különösen Szun-ce *A hadviselés törvényei* című munkájában, amelyben az alábbi olvasható: „A háborút, amely az ország legnagyobb vállalkozása, az élet vagy halál alapja, a megmaradás vagy pusztulás útja, mindenképpen alaposan tanulmányozni kell.”⁶¹

Mint láthattuk, a kor gondolkodói különös figyelmet fordítottak a szakterület alapos tanulmányozására, amely alól nem voltak kivételek a közgazdaságtan legmeghatározóbb alakjai, mint például Leibniz, Kollonich, Smith, Ricardo, Say, Marx, Keynes, Friedman, valamint a McKean–Hitch és a Hartley–Sandler szerzőpáros sem.

Bemutattam, hogy a vadászó és vándorló életmódot folytató közösségek letelepedése hogyan és milyen mértékben váltotta ki a védelem szükségességét és megjelenését, valamint hogyan alakultak ki a reguláris hadseregek, továbbá hogyan oldódott meg a védelem fenntartásának finanszírozási kérdésköre, problematikája.

Betekintést nyerhettünk a világháborúk által megindított, főként reáltudományi alapokra helyezett fejlődéstörténetbe, valamint megismerkedhettünk mai korunk gondolkodóinak védelempolitikát érintő álláspontjaival.

A tanulmány utolsó negyedében ismerttettem a tudományág hazai fejlődéstörténetének kezdeteit. Feltártam a „*régi fogalmakat*” használó hármas tagozódású védelemgazdasági felfogást, és láthattuk a jelenlegi fejlődési irányt képviselők álláspontját (a nyugatihoz hasonló, reáltudományi alapokra helyezés).

Összességében megállapítható, hogy bár a világ védelemgazdasággal kapcsolatos felfogása, a kutatások iránya jelentős előrelépést tett az elmúlt évtizedekben, a kor biztonságát fenyegető kihívások folyamatos változása (új fenyegetések, mint például

⁶¹ SZUN-CE 1995.

kiberhadviselés, migráció, terrorfenyegetettség stb.) mindig megnyitja az utat az érintett tudományterület, -ág, -ágazat további kutatási témái és irányai előtt. Hazai vonatkozásban egy 2019. május 22-én – a Magyar Tudományos Akadémián – megrendezett *Hogyan tovább Magyarország? Védelem és Biztonság* elnevezésű konferencián a Magyar Hadtudományi Társaság 2019. március 22-én újonnan megválasztott elnöke, prof. dr. Szenes Zoltán rávilágított az elmúlt időszakban a védelemgazdasági kutatási területen tapasztalt kutatási intenzitás erőteljes csökkenésére, s felhívta a figyelmet a kutatások előremozdításának fontosságára.

Zárásként pedig jelen elemzés bevezető gondolatait idézem, amelyekből megállapíthatjuk, hogy: védelem nélkül nincs biztonság, biztonság nélkül nincs erős gazdaság, erős gazdaság nélkül nincs védelem.

Felhasznált irodalom

- BALLA Tibor – BOROS István – BENCSIK Gábor (2017): *A biztonság iránti kereslet, avagy a védelmi kiadások másik oldala. Költségvetés, pénzügy, számvitel*. Budapest: HM Védelemgazdasági Hivatal.
- BHKK Alapítvány (2003): *Az erőforrások hatékony felhasználásának tervezése a védelmi szférában, különös tekintettel a pénzbeni erőforrásokra*. Budapest: BHKKA.
- FERENCZI Zoltán (2006): *Operációkutatás. Értékünk az ember*. Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program. KEHOP 3.3.1-P-20204-09-0102/1-0 pályázat. Budapest. Online: www.sze.hu/~kundi/opkut_jegyzetek/Oper%E1lci%F3kutat%E1s.pdf
- GAZDA Pál (1989): *Katonai gazdaságtan*. Budapest: Zrínyi Miklós Katonai Akadémia.
- GAZDA Pál (2002): *Védelemgazdaságtan*. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.
- GAZDA Pál – KASZA Zoltán (2003): A gazdaság és a katonai stratégia néhány közgazdasági összefüggése I. rész. *Katonai Logisztika*, 11(1), 144–163.
- GAZDA Pál – KASZA Zoltán (2003): A gazdaság és a katonai stratégia néhány közgazdasági összefüggése II. rész. *Katonai Logisztika*, 11(2), 93–107.
- HARTLEY, Keith (2016): *The Economics of European Defence #11*. York: University of York, Armament Industry European Research Group. Online: www.iris-france.org/wp-content/uploads/2016/12/ARESGroup-Economics_of_European-Defence-d%e3%a9c2016.pdf
- HARTLEY, Keith – SANDLER, Todd szerk. (1995): *Handbook of Defense Economics. Volume 1*. Amsterdam–Oxford: North-Holland. Online: www.sciencedirect.com/handbook/handbook-of-defense-economics/vol/1/suppl/C
- HARTLEY, Keith – SANDLER, Todd szerk. (2007): *Handbook of Defense Economics. Volume 2*. Amsterdam: Elsevier B.V. Online: www.sciencedirect.com/handbook/handbook-of-defense-economics/vol/2/suppl/C
- HITCH, Charles J. – MCKEAN, Roland N. (1960): *The Economics of Defense in the Nuclear Age*. Santa Monica: The RAND Corporation.
- JANZA Károly (1988): *A védelem-gazdaságtan főbb tudományelméleti problémái*. PhD-disszertáció. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- KENNEDY Gavin [é. n.]: Defense Economics. Britannica. Online: www.britannica.com/topic/defense-economics

- KEYNES, John M. (1940): *How to Pay for the War. A Radical Plan for the Chancellor of the Exchequer*. London: Macmillan. Online: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.499597/page/n1>
- KISS Dávid (2018): *A védelemgazdaság struktúrájának matematikai modellezése különleges jogrend idején*. PhD-disszertáció. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola. Online: www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/kiss_david_doktori_ertekezes_2018.pdf
- LAGOVSKII, Andrej Nyikolajevics (1981): *Hadászat és gazdaság*. Budapest: Zrínyi.
- MARX, Karl (1955): *A tőke. A politikai gazdaságtan bírálata*. Ford. Rudas László – Nagy Tamás. Budapest: Szikra. Online: <http://mek.oszk.hu/04700/04724/04724.pdf>
- MÉSZÁROS Sándor et al. (2010): *A védelemgazdaság mikrofolyamatai. Katonai gazdaságtan*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem.
- OBIEDZIŃSKI, Mieczysław (1971): *Háború és hátország*. Ford. Murányi Beatrix. Budapest: Zrínyi.
- PETKOVICS Tamás (2016): *Biztonság, védelem és a gazdaság kapcsolata*. Online: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.11565.95202>
- POZSAROV, Alekszandr Ivanovics (1982): *A szocialista állam védelmének gazdasági alapjai*. Ford. Sörös Lajos. Budapest: Zrínyi.
- PÖCHER, Harald (2013): Security and Defence Economics – An Unknown Discipline. *Hadmérnök*, 8(2), 389–404. Online: www.hadmernok.hu/132_33_haraldp.pdf
- PRÉKOPA András (2007): George Dantzig (1914–2005). *Alkalmazott Matematikai Lapok*, 24, 159–161. Online: <http://aml.math.bme.hu/wp-content/uploads/2014/03/24-Prekopa.pdf>
- RICARDO, David (2001): *Principles of Political Economy and Taxation*. Kitchener: Batoche Books. Online: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/ricardo/Principles.pdf>
- SAY, Jean-Baptiste (2011): *Traité d'économie politique ou simple exposition de la manière dont se forment, se distribuent et se consomment les richesses*. Paris: Institut Coppet. Online: <https://www.institutcoppet.org/wp-content/uploads/2011/12/Traite-deconomie-politique-Jean-Baptiste-Say.pdf>
- SMITH, Adam (2007): *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (Books I, II, III, IV and V). Amsterdam – Lausanne – Melbourne – Milan – New York – Sao Paulo: MetaLibri. Online: www.ibiblio.org/ml/libri/s/SmithA_WealthNations_p.pdf
- STANKIEWICZ, Waław (1970): *Hadigazdaságtan*. Budapest: Magyar Néphadsereg Vezérkar Hadigazdasági Tudományos Tanács.
- SZENES Zoltán (2015): A védelemgazdaság helyzete Magyarországon. *Katonai Logisztika*, 23(2), 5–52. Online: http://epa.oszk.hu/02700/02735/00080/pdf/epa02735_katonai_logisztika_2015_2_005-052.pdf
- SZUN-CE (1995): *A hadviselés törvényei*. Ford. Tőkei Ferenc. Budapest: Balassi. Online: <https://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm>
- TAKSÁS Balázs (2013): *Gazdasági biztonsági kihívások napjaink globalizált világában*. PhD-disszertáció. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.
- THÜRMER Gyula (1977): *A fegyveres küzdelem és a gazdaság*. Budapest: Zrínyi.
- TURÁK János (1989): *A katonai gazdaságtan főbb tudományelméleti kérdései*. PhD-disszertáció. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- TURÁK János szerk. (1996): *A védelemgazdaság makrofolyamatai. Hadigazdaságtan*. Budapest: Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem.

Vákát

Bene Viktória¹

A polgári védelmi szakterület változásai 2000-től napjainkig, a lakosságvédelem tükrében

A polgári védelem az I. világháborút követően a légoltalmi szervezetek megalakulásával kezdődött, és feladatrendszere egyre jobban kiterjedt. Többször újraszabályozták, és feladatai kibővültek, majd a légoltalom polgári védelmi szervezetté alakult át. Jelentős változást hozott a 2000-ben hatályba lépett első katasztrófavédelmi törvény, amelynek megfelelően megszületett a katasztrófavédelem. A 2000. évet követően a 2011. évi törvény módosításával újabb lényeges változás következett, amely során megalakult az integrált katasztrófavédelmi szervezet. Napjainkban az ország biztonságának fokozása érdekében az Alaptörvény kilencedik módosításával, a 2021. évi törvény megalkotásával, elfogadásával és rendszerbe állításával, valamint a Védelmi Igazgatási Hivatal létrejöttével egy új korszak kezdetének lehetünk részesei. A szerző tanulmányában a 2000. évtől napjainkig részletesen bemutatja a polgári védelmi szervezetek változását, és vizsgálja azok alkalmazkodását, tevékenységeit és esetleges nehézségeit napjaink új lakosságvédelmi kihívásaival szemben.

Kulcsszavak: lakosságvédelem, polgári védelem, katasztrófavédelem

Changes in the Field of Civil Protection From 2000 to the Present Day in the Light of Population Protection

Civil defense began with the formation of air defense organizations after the First World War. From time to time, it was re-regulated several times and its tasks expanded, after which the transformation of air defense into a civil protection organization took place. A significant change was brought about by the first disaster management law, which entered into force in 2000, in accordance with which disaster management was established. After 2000, another important shift followed with the amendment of the 2011 Act, during which the integrated disaster management organization was formed. Today, in order to enhance the security of the country, we can be part of the beginning of a new era with the Ninth Amendment to the Fundamental Law, the creation, adoption and implementation of the 2021 Law, as well as the start of the work of the Defense Administration Office. The author presents in detail the change of civil protection organizations from 2000 to the present day, in which she examines the adaptation, activities and possible

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola; főtiszt, Honvédelmi Minisztérium Hatósági Főosztály Településrendezési Hatósági Osztály; e-mail: bene.viktoria.sl@gmail.com, bene.viktoria@hm.gov.hu; ORCID: 0000-0002-0319-4483.

difficulties of civil protection organizations in the face of today's new challenges of population protection.

Keywords: population protection, civil protection, disaster management

Bevezetés

Hazánkban a polgári védelem megalakulása és időközbeni szakaszos átalakulása mindvégig a lakosságvédelmet mint alapvető célt helyezte fókuszba. A polgári védelmi szakterület tevékenységének változásai többértűen mutatkoztak. A korszerűsítések és fejlesztések folyamata változatos és karakteres volt, ami főként a szervezeti átalakulásokban, valamint a szakállomány felkészítésében és felkészültségében nyilvánult meg.

Napjainkban a magyar polgári védelem a katasztrófavédelem integrált részét képezi, a természeti és civilizációs katasztrófák során az integrált katasztrófavédelmi rendszerben biztosítja a lakosságvédelmi feladatokat.

A védelmi és biztonsági szabályozásban a már ismert elképzelései és kialakítása, valamint a jövőbeni átalakulása során is lényeges szerepe van a lakosságvédelmi feladatoknak.

Jelen sorok írásakor az Országgyűlés már elfogadta az Alaptörvény kilencedik módosítását, ugyanakkor annak hatálybaléptetése még csak a jövőben esedékes. E módosítás alapvetően újraszabályozta Magyarország különleges jogrendbeli működési szabályait, és a tanulmányomban vizsgált kérdéskörre így szükségszerűen hatást gyakorolt.

Az Alaptörvény kilencedik módosításának hatálybalépését követően a veszélyhelyzetre vonatkozó rendkívüli szabályok szövegszerűen jelentős változást szenvednek, a lényegi tartalom változása ugyanakkor – jelen tanulmány szempontjából – már egyáltalán nem olyan jelentős, ami alapvetően a különleges jogrendi szabályok átstrukturálásából következik.

Tanulmányomat az Alaptörvényre, a 2000-ben hatályba lépett első katasztrófavédelmi törvényre, a 2012-től alkalmazott második katasztrófavédelmi törvényre, a jelenleg hatálybalépés előtt álló, védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvényre, valamint a nemzetközi katasztrófa/veszély esetén történő segítségkérés és segítségnyújtás áttekintésére építem.

A veszélyhelyzet Alaptörvény szerinti értelmezése

A veszélyhelyzet már az 1949. évi Alkotmányban is megjelent fogalmi szinten, de annak tartalmi elemét mindössze az állampolgárok élet- és vagyónbiztonságát veszélyeztető elemi csapások, illetőleg azok következményeinek elhárítása képezte. Mindez a kormányról szóló VII. fejezetbe ágyazva kapott létjogosultságot. Az Alaptörvény elfogadását megelőző 2010. évi vörösiszap-katasztrófa következményei kezelésének tapasztalataira tekintettel az Alaptörvény különleges jogrendről szóló részében viszont már önálló alcím alatt jelenik meg a veszélyhelyzet.

Az Alkotmány az elemi csapást, illetve az ipari szerencsétlenséget a szükséghelyzet fogalmával fedte le, és ilyen esetben a különleges jogrend bevezethetősége szempontjából a szükségállapot elrendelését tette lehetővé. Ezzel szemben az Alaptörvény az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén, valamint ezek következményeinek elhárítása érdekében már a veszélyhelyzet kihirdetését rögzíti.

Az Alaptörvény záró rendelkezéseiben a már elrendelt különleges jogrend esetére a szükségállapot után két „örököszt” nevez meg: a szükségállapotot, valamint a veszélyhelyzetet, függően a rendkívüli állapot bevezetésének kiváltó okától.

A veszélyhelyzet az Alaptörvény *különleges jogrendről* szóló részében sajátos és egyedi abban a vonatkozásban, hogy az egyetlen olyan rendkívüli helyzetet hivatott kezelni, amely nem fegyveres, illetve erőszakos fenyegetést jelent az ország alkotmányos rendjét tekintve.

Az Alaptörvény jelenleg hatályos tartalma szerint csupán egy cikkben taglalja a veszélyhelyzetre vonatkozó rendelkezéseit, az alábbiak szerint:

„53. cikk

(1) A Kormány az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdet ki, és sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseket vezethet be.

(2) A Kormány a veszélyhelyzetben rendeletet alkothat, amellyel – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat.

(3) A Kormány (2) bekezdés szerinti rendelete tizenöt napig marad hatályban, kivéve, ha a Kormány – az Országgyűlés felhatalmazása alapján – a rendelet hatályát meghosszabbítja.

(4) A Kormány rendelete a veszélyhelyzet megszűnésével hatályát veszti.”²

A veszélyhelyzet értelmezéséhez támpontként szolgálnak az Alaptörvény különleges jogrendre vonatkozó közös szabályai:

„54. cikk

(1) Különleges jogrendben az alapvető jogok gyakorlása – a II. és a III. cikkben, valamint a XXVIII. cikk (2)–(6) bekezdésében megállapított alapvető jogok kivételével – felfüggeszthető vagy az I. cikk (3) bekezdése szerinti mértéken túl korlátozható.

(2) Különleges jogrendben az Alaptörvény alkalmazása nem függeszthető fel, az Alkotmánybíróság működése nem korlátozható.

(3) A különleges jogrendet a különleges jogrend bevezetésére jogosult szerv megszünteti, ha kihirdetésének feltételei már nem állnak fenn.

(4) A különleges jogrendben alkalmazandó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.”³

Mindezekén túl az Alaptörvényben utalás szintjén sem jelenik meg a veszélyhelyzet mint fogalom. Be kell érni azzal, hogy a különleges jogrend fogalmi körén belül keresünk támpontot az értelmezéshez. Ennek megfelelően az Alaptörvény *T)* cikke értelmében sarkalatos törvény eltérően is megállapíthatja a különleges jogrendben alkotott jogszabályok

² DRASKOVICH 2020.

³ DRASKOVICH 2020.